

Par dokumentu izsniegšanu kriminālprocesā iesaistītajām personām, kuras atrodas ārvalstīs

Tieslietu ministrijā ir saņemta informācija, ka praksē ir izveidojusies pretrunīga pieeja jautājumā par tiesu saziņu ar kriminālprocesā iesaistītajām personām, kuras atrodas ārvalstīs, it īpaši, ārpus Eiropas Savienības. Viena daļa praktiķu uzskata, ka saziņa ar ārvalstī esošu personu var notikt tiešās sazināšanās veidā, savukārt otra daļa uzskata, ka saziņa var notikt tikai ar tiesiskās palīdzības lūgumu starpniecību. Uzskatām, ka šāda pretrunīga pieeja ne tikai raisa nesaprašanu praktiķu vidū par to, kā ir pareizi rīkoties šādās situācijās, bet arī nevajadzīgi kavē kriminālprocesu virzību, kad tiek izmantoti tiesiskās palīdzības mehānismi situācijās, kurās var ar kriminālprocesā iesaistītajām personām sazināties tiešā veidā.

Vairāki Pastāvīgās Kriminālprocesa likuma darba grupas eksperti, tajā skaitā ģenerālprokurors Juris Stukāns, ir vērsuši uzmanību uz praksi, kura pēdējā laikā veidojas tiesās saistībā ar Kriminālprocesa likuma (turpmāk – KPL) 59. nodaļas kārtībā izskatāmajiem procesiem par noziedzīgi iegūtu mantu. Reaģējot uz sniegto informāciju, Tieslietu ministrija jautājumu ir pārrunājusi ar Darba grupas Kriminālprocesa likuma C daļas "Starptautiskā sadarbība krimināltiesiskajā jomā" grozījumu izstrādei ekspertiem un sniedz turpmāk norādīto informāciju.

KPL 14. pantā kā viens no kriminālprocesa pamatprincipiem ir noteikts tas, ka ikvienam ir tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tas ir, bez neattaisnotas novilcināšanas. Šī principa ievērošana attiecas uz jebkuru kriminālprocesā iesaistīto personu, tajā skaitā, arī cietušo.

Sevišķa uzmanība šī jautājuma aktualizēšanā ir jāpievērš tieši KPL 59. nodaļas kārtībā virzītajiem procesiem, proti, KPL 629. panta otrā daļa noteic, ka tiesas sēdei jānotiek 10 dienu laikā pēc procesa virzītāja lēmuma saņemšanas tiesā. Likumdevēja mērķis, KPL ieviešot mantisko jautājumu vērtēšanu sevišķā procesā, bija nodrošināt savlaicīgu un uz procesa ekonomijas interesēm vērstu kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu atrisināšanu. Šāda procesa izdalīšana ir saistīta arī ar nepieciešamību nodrošināt personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā (skat. Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-10-01 20.2. punktu). Vēršam uzmanību uz to, ka KPL 629. panta otrā daļa, kas noteic, ka uzaicināto personu neierašanās nav šķērslis lēmuma par noziedzīgi iegūtu mantu pieņemšanai, ja ir ievērota šo personu uzaicināšanas kārtība, neparedz procesā iesaistīto personu pienākumu piedalīties tiesas sēdē.

TM uzsver, ka ir svarīgi veidot vienotu pieeju jautājumā par saziņu kriminālprocesā ar personām, kuras atrodas ārvalstīs, lai bez nepieciešamības nekavētu kriminālprocesa virzību un nodrošinātu KPL 14. pantā noteikto kriminālprocesa pamatprincipu – tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.

KPL C daļā "Starptautiskā sadarbība krimināltiesiskajā jomā" nav noteikts, ka procesa virzītajiem saziņā ar ārvalstī esošām personām ir jāizmanto tikai tiesiskās palīdzības instrumenti. KPL 330. panta piektā daļa noteic, ka aicināmajai personai, kura dzīvo ārvalstī vai kuras juridiskā adrese ir ārvalstī, pavēsti nosūta ar Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas starpniecību vai starptautiskajā līgumā noteiktajā kārtībā. Vēršam uzmanību uz to, ka starptautiskie līgumi pārsvarā **neierobežo** valstu tiesības sazināties, tajā skaitā nosūtīt procesa virzītāja paziņojumus, ar ārvalstīs esošām personām tieši, neizmantojot tiesiskās palīdzības mehānismus un bez ārvalsts kompetento iestāžu starpniecības.

Attiecībā uz iepriekš minēto vēlamies minēt atsevišķus izņēmumus, kuros gadījumos būtu **obligāti jāpiemēro starptautiskās tiesiskās sadarbības instrumenti** saziņā ar ārvalstīs esošām personām, tajā skaitā, lai nosūtītu tiesas u.c. dokumentus:

1. Nav zināma personas adrese. Tomēr jāvērs uzmanība uz KPL 60.¹ pantā un 111.¹ panta piektajā daļā personai, kurai tiesības uz aizstāvību, un kriminālprocesā aizskartajam mantas īpašniekam uzlikto pienākumu pēc procesa virzītāja pieprasījuma rakstveidā paziņot savu sūtījumu saņemšanas pasta vai elektronisko adresi, kā arī informēt par tās maiņu, saskaņā ar kuru nevajadzētu rasties situācijai, kad krimināllietas materiālos nav sūtījumu saņemšanas adreses.

2. Nepieciešams apstiprinājums par dokumenta saņemšanu.

3. Sadarbības līgumā, kurš attiecas uz konkrēto ārvalsti, paredzēti īpaši nosacījumi dokumentu nosūtīšanai šajā valstī esošām personām, piemēram, gadījumos, kad dokuments uzliek personai kādu pienākumu.

Nemot vērā iepriekš norādīto, vēlamies vērst uzmanību uz atsevišķos starptautiskajos normatīvajos aktos noteikto dokumentu izsniegšanas kārtību:

Eiropas Savienības dalībvalstīs un trešajās valstīs attiecībā uz tiesisko sadarbību krimināllietās:

- 2000. gada 29. maija Konvencijas par Eiropas Savienības dalībvalstu savstarpēju palīdzību krimināllietās, ko Padome pieņēmusi saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 34.pantu¹, 5. panta 1. un 2. punkts:

1. Procesuālos dokumentus, kas paredzēti personām citas dalībvalsts teritorijā, katra dalībvalsts nosūta pa pastu tieši šīm personām.

2. Procesuālos dokumentus var sūtīt izmantojot lūguma saņēmējas dalībvalsts kompetento iestāžu starpniecību tikai tad, ja:

- a) tās personas adrese, kurai dokuments paredzēts, nav zināma vai ir neskaidra, vai
- b) lūguma saņēmējas dalībvalsts attiecīgās procesuālo tiesību normas pieprasa pierādījumus par dokumenta piegādi adresātam, un tie nav pierādījumi, ko var iegūt no pasta, vai
- c) dokumentu nav bijis iespējams piegādāt pa pastu, vai
- d) lūguma iesniedzēja dalībvalsts ir pamatojusi apsvērumus, ka pasta sūtījums būs neefektīvs vai ir nepiemērots.

- 1959. gada 20. aprīļa Eiropas Padomes Konvencijas par savstarpējo palīdzību krimināllietās 2001. gada 8. novembra Otrā Papildu protokola² 16. pants:

1. Jebkuras Puses kompetentās tiesu iestādes var tieši pa pastu adresēt procesuālus dokumentus un tiesu nolēmumus personām, kas atrodas jebkuras citas Puses teritorijā.

2. Procesuāliem dokumentiem un tiesu nolēmumiem tiek pievienots ziņojums, kurā norādīts, ka adresāts no ziņojumā norādītās iestādes var saņemt informāciju par savām tiesībām un pienākumiem saistībā ar dokumentu izsniegšanu. Uz šo ziņojumu attiecas 15. panta 3. punkts.

3. Uz paziņojumu nosūtīšanu pa pastu *mutatis mutandis* attiecas Konvencijas 8., 9. un 12.panta noteikumi.

4. Uz paziņojumu nosūtīšanu pa pastu attiecas arī 15. panta 1., 2. un 3. punkta noteikumi.

Vēršam uzmanību, ka šī protokola 16. pants attiecas arī uz Apvienoto Karalisti un citām

¹ Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A42000A0712%2801%29>

² Valstu saraksts, kuras parakstījušas un ratificējušas konvencijas Otrā Papildu protokolu, pieejams: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/182/signatures?p_auth=Q2NpGzTK;

valstīm, kas to ir ratificējušas. Vienlaikus vēršam uzmanību, ka atsevišķas valstis, piemēram Krievijas Federācija, Ukraina u.c. saskaņā ar protokola 33. panta 2. punktu ir paziņojušas, ka tās patur sev tiesības nepiemērot šī protokola 16. pantu³.

Eiropas Savienības dalībvalstīs un trešajās valstīs attiecībā uz mantas aresta un konfiskācijas piemērošanu:

- Tirdzniecības un sadarbības nolīgums starp Eiropas Savienību un Eiropas Atomenerģijas kopienai, no vienas puses, un Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti, no otras puses⁴ XI sadaļas “Iesaldēšana un konfiskācija” 674. pants “Dokumentu izsniegšana” noteic, ka:

1. Valstis sniedz cita citai visplašāko savstarpējo palīdzību, izsniedzot dokumentus personām, kuras skar pagaidu pasākumi vai konfiskācija.

2. Nekas šajā pantā nav paredzēts, lai traucētu:

a) iespējai tiesas dokumentus tieši nosūtīt personām ārvalstīs, izmantojot pasta kanālus; un

b) iespējai, ka tiesu izpildītāji, amatpersonas vai citas izcelsmes valsts kompetentās iestādes tiesas dokumentus izsniedz tieši ar minētās valsts konsulāro dienestu vai tiesu iestāžu (ieskaitot tiesu izpildītājus un amatpersonas) vai ar galamērķa valsts citu iestāžu starpniecību.

3. Izsniedzot tiesas dokumentus tādām personām ārvalstīs, kuras skar pagaidu pasākumi vai konfiskācijas rīkojumi, ko izdevusi nosūtītāja valsts, minētā valsts norāda, kādi tiesiskās aizsardzības līdzekļi šādām personām ir pieejami saskaņā ar tās iekšzemes tiesību aktiem.

- Eiropas Padomes konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju⁵ 31. panta 1. un 2. punkts:

1. Dalībvalstis cita citai sniedz pēc iespējas plašāku savstarpējo palīdzību tiesas dokumentu izsniegšanā personām, pret kurām tiek veikti pagaidu pasākumi un konfiskācija.

2. Neko no šā panta nosacījumiem nedrīkst izmantot, lai radītu šķēršļus:

a) iespējai tieši nosūtīt tiesas dokumentus pa pastu personām, kas atrodas ārzemēs;

b) izcelsmes dalībvalsts tiesu varas amatpersonām, citām amatpersonām vai kompetentajām iestādēm nogādāt tiesas dokumentus ar šīs dalībvalsts konsulāro institūciju vai saņēmēja dalībvalsts tiesu varas amatpersonu, citu amatpersonu vai kompetento iestāžu starpniecību, ja vien saņēmēja dalībvalsts laikā, kad tā paraksta šo konvenciju vai deponē tās ratifikācijas, pieņemšanas, apstiprināšanas vai pievienošanās dokumentu, Eiropas Padomes ģenerālsekretāram neiesniedz deklarāciju par pretējo.

Vēršam uzmanību, ka atsevišķas valstis ir iesniegušas deklarācijas pie Eiropas Padomes konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju⁶ attiecībā uz minēto konvencijas 31. panta 2. punktu, piemēram, Krievijas Federācija ir noteikusi, ka tiesas dokumentu izsniegšana notiek ar Krievijas Federācijas Tieslietu ministrijas starpniecību saskaņā ar Krievijas Federācijas tiesību

³Deklarācijas un atrunas pieejamas šeit: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/182/declarations?p_auth=8hpTF6xG

⁴Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A22021A0430%2801%29&from=EN>

⁵Valstu saraksts, kuras parakstījušas un ratificējušas konvenciju, pieejams: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/198/signatures?p_auth=uMLEDLAI ;

⁶Deklarācijas un atrunas pieejamas šeit: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/198/declarations?p_auth=fUUIYTS2

aktiem, savukārt Ukraina ir noteikusi, ka tā savā teritorijā neizmantos tiesas dokumentu nosūtīšanas metodes, kas paredzētas Konvencijas 31. panta 2. punktā.

Atsevišķi divpusējie līgumi:

- Līguma starp Latvijas Republiku un Krievijas Federāciju par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās 9. – 11. pants paredz kārtību, kādā ar tiesiskās palīdzības lūgumu starpniecību izsniedz dokumentus personām, kuras atrodas šajā valstī. Vienīgais izņēmums ir paredzēts 11. pantā, kurš noteic, ka pusēm ir tiesības izsniegt dokumentus un nopratināt savus pilsoņus ar savu diplomātisko pārstāvniecību vai konsulāro iestāžu palīdzību. Šajos gadījumos nevar lietot piespiedu rakstura līdzekļus.

- Līguma starp Latvijas Republiku un Ukrainu par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās 9. – 11. pants paredz kārtību, kādā ar tiesiskās palīdzības lūgumu starpniecību izsniedz dokumentus personām, kuras atrodas šajā valstī. Vienīgais izņēmums ir paredzēts 11. pantā, kurš noteic, ka pusēm ir tiesības izsniegt dokumentus un nopratināt savus pilsoņus ar savu diplomātisko pārstāvniecību vai konsulāro iestāžu palīdzību. Šajos gadījumos nevar lietot piespiedu rakstura līdzekļus..

- Līguma starp Latvijas Republiku un Baltkrievijas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās 9. – 11. pants paredz kārtību, kādā ar tiesiskās palīdzības lūgumu starpniecību izsniedz dokumentus personām, kuras atrodas šajā valstī. Vienīgais izņēmums ir paredzēts 11. pantā, kurš noteic, ka pusēm ir tiesības izsniegt dokumentus un nopratināt savus pilsoņus ar savu diplomātisko pārstāvniecību vai konsulāro iestāžu palīdzību. Šajos gadījumos nevar lietot piespiedu rakstura līdzekļus.

- Līguma starp Latvijas Republiku un Uzbekistānas Republiku par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes, darba un krimināllietās 9. – 11. pants paredz kārtību, kādā ar tiesiskās palīdzības lūgumu starpniecību izsniedz dokumentus personām, kuras atrodas šajā valstī. Vienīgais izņēmums ir paredzēts 11. pantā, kurš noteic, ka pusēm ir tiesības izsniegt dokumentus un nopratināt savus pilsoņus, kuri atrodas otras Līgumslēdzējas Puses teritorijā, ar savu diplomātisko pārstāvniecību vai konsulāro iestāžu palīdzību. Šajos gadījumos nevar piemērot piespiedu rakstura līdzekļus vai draudēt tos piemērot.

- Līguma starp Latvijas Republikas valdību un Amerikas Savienoto Valstu valdību par savstarpējo tiesisko palīdzību krimināllietās 14. pants:

1. Lūguma saņēmējvalstij jādara viss iespējamais, lai realizētu dokumentu piegādi, kuri pilnīgi vai daļēji attiecas uz kādu palīdzības lūgumu, ko Lūguma iesniedzējvalsts iesniegusi saskaņā ar šo līgumu.

2. Lūguma iesniedzējvalstij jānosūta jebkāds lūgums par dokumentu piegādi, kuros prasīta kādas personas ierašanās Lūguma iesniedzējvalsts institūcijā, pietiekami ilgi pirms paredzētā ierašanās laika.

3. Lūguma saņēmējvalstij jānosūta Lūguma iesniedzējvalstij apstiprinājums par dokumentu piegādi, tādā veidā, kāds norādīts lūgumā.

Apkopojot iepriekš norādīto, var secināt, ka:

- Attiecībā uz Eiropas Savienības dalībvalstīm nepastāv nekādi ierobežojumi dokumentu nosūtīšanai personām, kuras atrodas kādā no dalībvalstīm;

- Attiecībā uz valstīm, kurām ir saistošs 1959. gada 20. aprīļa Eiropas Padomes Konvencijas

par savstarpējo palīdzību krimināllietās 2001. gada 8. novembra Otrais Papildu protokols un kuras nav iesniegušas deklarāciju vai atrunu, kas noteic citādi, nepastāv nekādi ierobežojumi dokumentu nosūtīšanai personām tiešā veidā;

- Attiecībā uz Apvienoto Karalisti un valstīm, kurām ir saistoša Eiropas Padomes konvencijas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju un kuras nav iesniegušas deklarāciju vai atrunu, kas noteic citādi, nepastāv nekādi ierobežojumi izsniedzot dokumentus personām, kuras skar pagaidu pasākumi vai konfiskācija;
- Attiecībā uz valstīm, kurām nav saistošas minētās konvencijas vai kuras ir iesniegušas deklarāciju vai atrunu attiecībā uz dokumentu izsniegšanas kārtību, jāievēro divpusējos līgumos paredzētā dokumentu izsniegšanas kārtība.

Papildus vēlamies vērst uzmanību uz to, ka jebkurā gadījumā, pirms izmantot kādu no starptautiskajos normatīvajos aktos paredzētajām iespēju nosūtīt kriminālprocesā iesaistītajām personām dokumentus tiešā veidā bez valsts, kurā persona atrodas, kompetento iestāžu starpniecības, ir nepieciešams iepazīties ar valstu sarakstu, kuras ir pievienojušās konkrētajam normatīvajam aktam, kā arī ar konkrētās valsts iesniegtajām deklarācijām un atrunām, lai pārlicinātos, vai konkrētais starptautiskais normatīvais akts un tiesību norma ir attiecināma uz šo valsti. Apkārtrakstā ir pievienotas saites uz tajā minētajiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem, kurās ir atrodami valstu saraksts, kuras ir pievienojušās konkrētam normatīvajam aktam, kā arī valstu iesniegtās atrunas un deklarācijas.